

Látvány – Magyar művészet a film és a színház között

Kiállítás a Múcsarnokban,
1998. június 19 – augusztus 16.
Kiállítási katalógus.
Bp., Múcsarnok, 1998. 83 p.

A név kimondása sokszor összehasonlíthatatlanul nagyobb botrány, mint a dolog megtörténte. A meztelen király Andersen meséjében igazán attól válik meztelenné, hogy a tény kimondatott. Ettől a pillanattól fogva úgy kellett bánni vele, mint egy pucér királlyal, nem mint egy tiszteltreméltó mániakussal, akinek egyik heppje ezúttal kissé túlnőtt az elfogadhatóság határán. A Múcsarnok nyári tárlata hasonló skandallumot vitt a nézők elé: megszegte a hagyományos műfaji konszenzust, és a látványtervezés eredményét mint képzőművészetet tálalta. Maga a gondolat, hogy a színpadi tér nem kiszolgáló egység, hanem önmagában is műalkotás, egy hosszú folyamatban érlelődött és mára szinte elfogadott gyakorlattá vált. A század legelejétől indult az a színházi forradalom, amely a tér és a játszó ember konceptuális egységét, a térrendezés dramaturgiai mozgatóit és a jelentésteli, művészi színpadi kompozíciót sokkal fontosabbnak tartotta, mint a valóságghú szcénát. Craig, majd Artaud folytatásaként ma Robert Wilson színháza és Pina Bausch táncszínháza képviseli e vonalat a legerőteljesebben. De hogy a neve is kimondassék, az eddig tabu volt. Színház volt, ha néha érintkezett is az installációval, a performansszal, az akcióművészettel. Ez a tárlat azonban elmaszatoalta a határvonalakat, és az ösztönművészet álmát részben megvalósultnak mutatta. A színpadi teret behelyezte a magasművészet berkeibe.

Tizenhárom hazai művész munkája sorakozott a termekben. Legtöbbjük díszlettervező, de volt, aki sohasem dolgozott színházban, akinek művészete egészében az autonóm képzőművészethez tartozik. Közös bennük viszont az a gesztus, amelynek során a teret mint egyfajta rituális aktus köze-

gét formálják. A rítus itt a közönség részvételével lett teljes, akkor, amikor a nézők birtokba vették a kreált tereket, és akarva-akaratlan maguk lettek a színjátékosok. Volt, aki működő színházi masinériából alakította kiállított térinstallációvá a díszletét, és volt, aki elemeket ragadott ki korábbi munkáiból és egészen új elv szerint összerendezve, új, öntörvényű kis-világot teremtett. Végül többen is önálló, kifejezetten ide készült tereket mutattak be, melyekben a színház működése, a reflektáció folyamata vagy a misztikus beavatódás lebonyolódhatott. Mert ami a színházban megtörténhet színesekkel és cselekménnyel, megtörténhet az üres, felkínálkozó térben is, amint játékra haljandó közönség lép bele. Nem csak azok a művek, amelyek érzékelhetően egy színházi előadás keretétől szolgálnak, mint *Horgas Péter* díszlete vagy *Ambros Mária* csavart, a látszat felületét fölerősítő babaháza. Játékra kényszerített *Csanádi Judit* fragment-labirintusa, kultúrhistoriai elvarázsolt-kastélya, ahová csak be és még beljebb menni lehetett, kifelé nem vezetett út: minden irány egy képzeletbeli spirál belső pályáin futott. Kifelé azért sem volt út, mert a néző úgy került be a labirintus öszetett terébe, mint egy szellemi csapdába: agyában összefüggést keresett a tértöredékek között, figyelte a szentélyek, a vasrács-utakat szegélyező tárgyak, a medence és a nyolcszögű centrális tér kapcsolatát, egyfajta gondolati Ariadne-fonal után nyomozott, amire felfűzve ezek a részletek formailag és tartalmilag egésszé állnak össze. De Csanády nem adja könnyen a megfejtést, eltakarja a szálak átkötéseit, egybecsúsztatja a szinteket és mozgatja a keskeny függőhidat a közönség biztonságot kereső lába alatt.

Játékot kínált *Kicsiny Balázs* is, mivel megszóktott szimbolikáját, a bányász és a tengerész fogalomkörét egy kortárs brit galéria és a Múcsarnok adottságaira egyaránt leképezve dolgozta föl. Igazi „színház” lett a mű, főszereplője, egy óriási hajóhorgony, hasra fekvé irányította maga körül a tér

kommunikációjában zajló eseményeket – áldozatnak és összekötőnek egyaránt felfoghattuk. *Kentaur* a színház, a felmutatás karakterét korjellemzővé avatta, és egy félig tükröződő fal mögött még teatrális műdzsungelbe is rejtette egy mesevilág szereplőit. A mű csak akkor engedi látni magát, ha bizonyos helyzetű fény világítja meg, egyébként hű tükröként működik, a közönség hiába keres, csak saját magát kénytelen nézni benne. Az igazi, vegyített játék *Pauer Gyula és Najmányi László* tereiben jelent meg. Pauer a negatív teret formálta meg. A teremőr csendjében, Najmányi viszont egy íróasztalra állított, géphangon kiabáló törpével erős politikai áthallásokat vitt egy filozófiai paradoxonba – mintegy utalva annak az időszaknak körülményeire is, amikor a színház Magyarországon kísérletezni kezdett a tér és a játék szabadabb értelmezéseivel.

A két legösszetettebb térélményt a kiállításon *Ágh Márton* és *Árvai György* installációja nyújtotta. Ágh egy fából készült autót helyezett hengeres, műanyag fóliával körülcsmagolt térbe, és az *Espace* nevet adta neki. Az anyagok és formák feszítő ellentmondása kikapcsolta a teret a valóságból és mindenestül áttemelte a fantáziába. Mivel gyakorlatilag semmilyen konvencióhoz nem tartotta magát, a legszabadabb értelmezésre iníttott, miközben a kompozíció magát a teret, a határok és egybefolyások, a rész és az egész viszonyait kutatta. Árvai György puritán eszközökkel dolgozott: egy négyzetes terembe középen felmagasodó, majd a túloldalon levezető fehér lépcsősort állított. A lépcsőfokok akusztikai élménnyel fokozták a felfelé haladás, a lenézés, a perspektíva és a három dimenzióba kerülés aktusát. Árvai az általa vezetett Természetes Vészek Kollektíva egy korábbi installációját dolgozta át a Múcsarnok-beli kiállításra.

Folyamatosan alakuló művet csinált *Weber Imre*, aki eredetileg szobrász. Frottázsokat, a mozgásban lévő valóság esetleges nyomait helyezte le egyenként egy terem padlójára. A tárlat vége felé a padlót elborították a papírlapok, a nyomok a véletlenszerűségéből a teljesség, a rend felé vezettek. Itt a színjáték az idő és az anyag körül forgott, ezek találkozása formálta a mű tétét, a művész csupán katalizátorként működött a kettő között. *Antal Csaba* összetett, álomszerű tere csodálatosan működő

belső világ, bizonyítéka annak, hogy egy szokatlan elemekből építkező tér egy zenemű struktúráját képes közvetíteni. Az itt bemutatott Rahmanyinov-kompozíciója teljesen szabadon bánt az érzéki hatásokkal, nagyfokú öntörvényűsége mégis egy irányba mutatott, sokoldalúsága mégsem volt szét-esés. A film, az ének, a zongoraszó, a birkák és a helyben nyírt birkagyapjú, a szürke zubbonyok és a varrógép zakatolása szürreális, de pontos látomás. *Khell Zsolt* is a bizonytalansággal, a tér és a látvány folyamatos változásával építette fel homogén hatású szoba-színházát. A szó itt a legszorosabb értelmében értendő, hiszen a színjátékot maga a terem nyújtja, a fényváltásokban plasztikává növe árnyékok és mintázatok, a falakról lecsorgó UV-reagens festékanyag lépett akcióba a közönség optikai befogadókészségével.

A kiállítás legelső terét *Szirtes János*, a kortárs magyar képzőművészet első számú akcióművésze formálta meg. Egy bördöndökkel teli fal, egy mozgó konveyoron haladó, átvilágított bördöndök és Szirtes tetített képe, amint folyamatosan bontja és fogyasztja el az újabb és újabb halkonzerveket: színház a javából. Telített helyzet, katarzissal és akciókkal, repetitív gesztussor, erős szimbolikát hordozó esemény. Mint ahogyan a performansz és a színjáték határán áll az az esemény is, melyet Szirtes a Múcsarnok tetőszerkezetében, egy kötélhintán ülve, egy fiatal nő társaságában adott elő. A hinta egyben jelképévé nőtt a terművészek szabadsága és kötöttsége közötti bonyolult viszony. Ezt az ellentmondásos helyzetet tükrözte a tárlathoz kiadott, igényes kivitelű katalógus is. A 13 kiállító művészt ugyanis 13 írás mutatta be, írók, színházi szakemberek, műtörténészek tollából. A színpadi tervezőként alkotók esetében az írások többsége, burkoltan bár, de tagadta az önálló terművészi kifejezés lehetőségét. Furcsa, de éppen a színházi szakma oldaláról nehezebb elfogadni a tér megváltozott szerepét a művészetben. A tárlat koncepciója, *Beke László* és *Szegő György* kurátor elgondolása ennek ellenére helyesnek bizonyult, a közönség pontosan érzekelte a tér nyújtotta lehetőségeket, és a látogatók száma megdöntötte a Múcsarnok éves rekordját.

Götz Eszter